

MEHMED SADIK PAŞA (MİCHAL CZAJKOWSKI) VE OSMANLI DEVLETİ'NDE KAZAK SÜVARİ ALAYI

*Musa GÜMÜŞ**

ÖZET

1848-1849 ihtilal hareketleri sırasında Osmanlı Devleti'ne sığınan Leh ve Macar Mültecileri Osmanlı Devleti'nde önemli değişim ve yeniliklere imza atmışlardır. Osmanlı Ordusu bu değişim ve yeniliklerden en fazla etkilenen kurum olmuştur. Çünkü Osmanlı Devleti'ne sığınan mültecilerin büyük bir bölümü Avrupa askerî sistemini iyi bilen uzman askerlerdi. Michal Czajkowski de bunların en önemlilerinden biriydi. İslamiyet'i kabul eden Michal Czajkowski, Mehmed Sadık adını almıştır. Mülteciler meselesi çözüme kavuşunca Osmanlı ordusunda istihdam edilmiştir. Mehmed Sadık Paşa ordunun çeşitli birimlerinde görev almış ve generalliğe kadar yükselmiştir.

Kırım Harbi'nde görev alan Michal Czajkowski, Ruslara karşı savaşmıştır. Bu savaş sırasında kendisine bağlı Kazak Süvarî Alayı'nı kurmuştur. Kendine has bir yapısı olan bu alay, Michal Czajkowski'nin askerî tecrübelerinin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Alayın insan unsurunu Osmanlı Devleti'ne sığınan Leh ve Macar mültecileri, Kazaklar ve Tatarlar oluşturmuştur. Alay bünyesinde Dragon (Ejder) Bölükleri oluşturulmuştur. Kazak Süvarî Alayı genellikle Balkan sınırındaki asayişin ve güvenliğin temininde kullanılmıştır. Alay, daha sonra Osmanlı ordusunda yapılan yeni düzenlemeler dolayısıyla lağvedilerek üçüncü orduya katılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mehmed Sadık Paşa (Michal Czajkowski), Kazak Süvarî Alayı, Dragon (Ejder) Bölükleri, II. Kazak Alayı, Osmanlı Devleti.

*Arş. Gör., Muş Alparslan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, musagumus@hotmail.com.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

**MEHMED SADYK PASHA (MİCHAL CZAJKOWSKI) AND
COSSACK CAVALRY REGIMENT IN OTTOMAN STATE****ABSTRACT**

Polish and Hungarian refugees that took cover to Ottoman State during the 1848 revolution attempts, made important changes and innovations in Ottoman State. Ottoman army was the most affected institution from these changes and innovations. Because, a great number of this refugees were qualified soldiers who knew European military system well. Michal Czajkowski was one of the most important of them. He became muslim and changed his name as Mehmed Sadık during the issue of refugees. after the issue of refugees had been resolved, he was employed in Ottoman army. Michal Czajkowski served in different units of Ottoman army and he was promoted to generalship.

Michal Czajkowski took duty in Crimean War and he fought against Russians. He established Cossack Cavalry Regiment dependent on himself. This regiment that has a specific structure, emerged as a result of the experiences of Michal Czajkowski. The regiment consisted of Polish and Hungarian refugees that took cover to Ottoman State, Cossacks and Tatars. Dragon Troops were formed in the structure of the regiment. Cossack Cavalry Regiment was usually used to provide public order and security in Balkan border. Afterwards, because of the new regulations in Ottoman army, Cossack Cavalry Regiment was disbanded and were added to third army.

Key Words: Mehmed Sadık Pasha (Michal Czajkowski), Cossack Cavalry Regiment, Dragon Troops, Second Cossack Regiment, Ottoman State.

GİRİŞ

1789 Fransız İhtilâli'nin ortaya çıkardığı kavramlar, XIX. yüzyılın ihtilâller çağı olarak anılmasına zemin hazırlayan bir dizi olayın yaşanmasına neden olmuştur. Bu olayların en önemlilerinden biri 1848 ihtilâlleridir. Bu ihtilâller bazı ülkelerde başarıya ulaşmış bazı ülkelerde kısmî başarı sağlamış bazı ülkelerde de hiçbir başarı

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

elde edilemeden sadece bir ihtilâl girişimi olarak kalmıştır. Bu ihtilâl hareketlerinin Avrupa'nın siyaset felsefesinin değişmesinde büyük bir etkisi olmuştur. 1848 ihtilâlleri Avrupa dışındaki coğrafyaları da etkilemiş, bu coğrafyalarda bazı olayların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu olaylardan biri de Osmanlı-Rusya-Avusturya devletleri arasında siyasî krize neden olan Mülteciler Meselesi'dir.

Sosyalist ve liberal taleplerin ağır bastığı 1848 ihtilâlleri, Avrupa'da birçok ülkede olduğu gibi Avusturya İmparatorluğu'nda Macarlar arasında millî taleplere dönüşerek; imparatorluktan ayrılıp bağımsızlıklarını kazanmak maksadıyla (Doğan 1998: 398), bu ülkede de varlığını hissettirmiştir (Göyünç, 1976: 174; Köprülü 1945: 673). Macaristan'da 1848 ihtilâl girişimleri¹ 12 Mart 1848 tarihinde başlamıştır (Breuilly 2003: 145). Avusturya hükümeti, bu harekete, bazı ödünler vererek karşılık vermişse de Macar asilzâdeleri, Macarlara has bir meclisin açılması, vergilerin hafifletilmesi, basına hürriyet verilmesi ve bir anayasanın ilanı gibi taleplerle İmparator Ferdinand'a başvurmuşlardı (Refik, 1926: 5). Ferdinand bu talepleri başta kabul etmişse de daha sonra geri adım atarak verdiği sözlerin geçersiz olduğunu duyurmuş, ardından Hırvat milliyetçiliği ile tanınan Jozef Jellacsics'i 23 Mart 1848 tarihinde Macaristan'a başkomutan atayarak bu ülkeyi işgale başlamıştır (Karal, 1994: 213; Uzunçarşılı 1932: 276). Macarlar bu işgale karşı koymak için 200.000 kişilik bir müdafaa ordusu oluşturmuş, bu müdafaa ordusu başlarda Avusturya orduları karşısında kısmî başarılar gösterse de daha sonra yenilmeye başlamıştır (Şakir 1952: 1528; Brevning 1970: 249-250; Halász 1998: 23; Saydam 1997: 341). Macarların bu yenilgileri, Avusturya ordularının Macaristan'ın başkentine girmesine sebep olmuştur. Ancak bu sırada Macar Komutan Artur György'nin; Hatvan, Tapiobicske, Isaszek, Vac, Nagysallo ve Komarom zaferleri sonucunda Avusturya birleşik orduları zor duruma düşmüş, bunun yanında General Bem'in² başarıları da Macaristan'ın, tekrar

¹ 1848 İhtilalleri'nin genel anlamda bir başarı sağlayamadığını söyleyebiliriz. Macaristan'da, 1848 ihtilâlleri bir girişim olarak kalmış, istenilen sonuçlar elde edilememiştir. Bu yüzden Macaristan'daki İhtilal hareketleri "girişim" olarak nitelendirilmiştir.

² Macar ve Polonyalı birliklerin efsanevî kumandanı olarak bilinen General Josef Bem, 1795 yılında Galiçya'nın Tarnow kentinde doğmuştur (Tasnadi 2001: 75; Ortaylı 2004: 244; Latka 1992: 24). İhtilâllerden önce, Polonya, daha sonra da Macar birliklerinin komutanlığını yapmıştır. 1848 ihtilalleri sırasında Macaristan'da Avusturya ordularına karşı başarılı mücadeleler vermiş, bu da, onun şöhretini arttırmıştır. Ancak güçlü Rus ve Avusturya kuvvetleri karşısında komuta ettiği birliği yenilmiş General Bem de birçok mülteci gibi Macaristan'dan kaçmak zorunda kalarak Osmanlı Devleti'ne sığınmıştır (Latka 1991: 52). Burada "vatanseverlik duygularıyla 18 Eylül 1849 tarihinde İslamiyet'i kabul ederek" Müslüman olmuştur (Dopierala

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

İhtilâlcilerin kontrolüne girmesini sağlamıştır (Eckhart 1949: 210-211). Bu durum karşısında Avusturya Rusya'dan yardım istemek zorunda kalmıştır. Çar Nikola, bu yardım talebine Varşova Prensi İvan Paskieviç komutasında 200.000 kişilik ordu göndererek cevap vermiştir (Soysal 1998: 31; Güngörmüş 1999: 132). Avusturya orduları ile birleşen Rus orduları, Macar müdafaa ordusu karşısında aldıkları kesin galibiyetlerle Macaristan'a girmiştir³.

Paskieviç bu durumu, "*Macaristan haşmetlünün ayakları altındadır*" şeklinde Çar'a bildiriyordu (Erchart 1949: 213). Bu mağlubiyet Macar ihtilâlcileri için zor günlerin geldiğinin habercisiydi. Zira İhtilâlciler ciddi bir kıyımla karşı karşıya kaldılar⁴. Avusturya Komutanı Radetzky bu durumu: "*Ben nizâm adamıyım ve müsterih vicdanla yüzlerce insanı kurşuna dizdiriyorum. Çünkü kat'î kanaatime göre, her türlü müstakbel ihtilâlin önünü almak için tek çare budur*" şeklinde açıklamaktaydı (Eckhart 1949: 213).

İhtilâl girişimi böyle kanlı bir şekilde bastırıldıktan sonra Macarlar ve onlara yardım eden Lehli ihtilâlciler, Osmanlı Devleti'ne sığınmaya başladılar (Ward 1923: 318-319). Macar sınırı, Eflâk tarafından açık olduğu için Osmanlı sınır birlikleri, sınırdan içeri giren mültecilere izin vermiştir. Böylelikle Mülteci Meselesi'nde Osmanlıların yaptığı iyilikler mültecilere kapılarını açmakla başlamıştır (Güngörmüş 1999: 132). Bundan sonra yüzlerce mülteci Osmanlı topraklarına sığınmıştır. İşte bundan itibaren Osmanlı-Rusya-Avusturya devletleri ilişkilerine belli bir süre yön veren Mülteciler Meselesi başlamıştır. Sığınanlar arasında başta (erden generale kadar çeşitli rütbelere sahip) askerlik mesleğinde mahir kişiler olmak üzere, doktor, tabip, eczacı, mühendis, makinist, haritacı, baytar, ekonomist, müderris, kimyacı, ressam gibi meslek sahiplerinin yanında arabacı, değirmenci, berber, mücellit, terzi, inşaat ustası, marangoz gibi zanaat erbabı ve at uşağı, kahveci, tatlıcı, arabacı ve garson gibi alt meslek

1999: 82). Önce Tuna ordularının sağ yakasındaki orduları -ki, bunlar Vidin, Rusçuk ve Silistre ordularını kapsıyordu- komutanlığına tayin edilmiş (Ortaylı 1989: 20), ancak Avusturya ve Rusya'nın tepki göstermesi üzerine (Drozds 2005) buradan alınıp Müşirlik rütbesi verilerek bölgesel komutan olarak Halep'e gönderilmiştir (Toros 1983: 23; Yüksel 1992: 56; Csorba 2002: 807; Gümüş 2007: 55).

³ "...Paskiyeviç kumandası altında 200.000 kişilik Rus ordusu Macaristan'a girdi. Macarlar büyük kahramanlıklar gösterdikleri halde bu fâ'ik kuvvetlere karşı duramadılar (Temeşvar) sükûd etti..." ,Ahmed Refik 1926: 6.

⁴ "... ric'ate mecbur olan Macar ordusu Ruslara teslim oldu; Avusturyalılar pek çok Macar zabitlerini astılar ve bir çok Macar vatan sever habs eylediler..." , Uzunçarşılı 1932: 277.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

gurubundan insanlar bulunuyordu. Ayrıca bu meslek sahiplerinin arasında önemli fikir adamları da vardı (Gümüş 2007: 52, 216)⁵.

Mehmed Sadık Paşa (Michal Czajkowski)

Macaristan'da 1848 yılında başlayan ihtilâl girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlanmasından iki yıl sonra Osmanlı Devleti'ne sığınan Michal Czajkowski, 1804 yılında Ukrayna'nın Berdiçev yakınlarındaki Halczyniec kentinde doğmuştur (Gawronsky 1901: 5; Beydilli 2008: 396). İlköğrenimini doğduğu kentte tamamlamış daha sonra yazıldığı askerî okuldan mezun olarak General Rozycki'nin Volynia Süvarî Alayı'nda askerlik mesleğine adım atmış, 1831 yılında teğmenliğe terfi etmiştir (J. A. Teslar 1950: 160). Kendi komutasında bir Kazak Süvarî Alayı teşkil etmiş, teşkil ettiği Kazak Süvarî Alayı ile 1830-1832 yıllarında Polonya'da meydana gelen ihtilâllere katılmıştır. Bu ihtilâller sırasında birçok cephede görev almış ve başarılı çalışmalarda bulunmuştur. Czajkowski'nin gösterdiği başarılar Altın Liyakat Madalyası almasını sağlamıştır (Latka 1993: 42; Bery: 2006). Ancak Lehistan'da ihtilâl girişimi genel anlamda başarısız olmuştur.

Czajkowski, 1830 İhtilâllerinin başarısız olması üzerine Fransa'ya iltica etmiştir (Latka 1991: 52). 1834 yılında Polonya Demokratik Kulübü'ne, 1836 yılında da Polonya Millî Konfederasyonu'na üye olmuştur. 1838 yılında Prens Adam Czartoryski'nin politik kulübü olan Hotel Lambert Teşkilatı'na katılmış, Adam Czartoryski'den sonra bu teşkilatın başına geçmiştir (Latka 1992: 24). Adam Czartoryski, Balkanlar ve Ukrayna'da Rusya karşıtı fikirleri yaymak için çalışmıştır. Czajkowski, Adam Czartoryski'nin temsilcisi olarak 1841 İstanbul'a gelmiş (Gawronsky 1901: 37), 1845 yılında da Hotel Lambert'in⁶ ilk daimi şubesini İstanbul'da kurmuş ve bu şubenin başına geçmiştir (Dziewanowski 1948: A. Teslar 1950: 160, Berry 1985: 53). Bu teşkilatta 1850 yılına kadar faaliyetlerini sürdürmüş, ardından Osmanlı hizmetine girince görevini Wladyslaw Koscielski (Sefer Paşa)'ye devretmiştir (Kaczmarek 1999: 90).

Michal Czajkowski aynı zamanda ünlü bir yazar ve romancıdır. Kendisi hayalperest bir kişiliğe sahiptir ve Kazaklardan

⁵ (Liste için bk. Nazır 1999; Drozds 2005); asker olanların bazıları aynı zamanda fikir adamlarıydı.

⁶ Hotel Lambert Leh Prensi Adam Czartoryski tarafından, Rusya'ya karşı, başta Balkanlar olmak üzere propaganda yapmak üzere kurulan politik bir göçmen bürosudur. Fransa tarafından da destek görmüştür. Belgrat, Bükreş, Tırnova, Yaş ve İstanbul olmak üzere birçok yerde şubesi açılmıştır (Dziewanowski 1948: 364; Berry 1985: 52-55).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

oldukça etkilenmiştir (Dopierala 1999: 82). Bu etkilenme sonucunda, Kazaklar üzerine yazdığı Powiesci Kozackie (Cossack Tales 1837), Wernyhora (1838), Kirdzali (1839), Anna 1840, Hetman Ukrainy 1840, “Owruczanin (The Man From Ovruc,1841), Ukrainki (Ukrainian Women 1841) adlı romanları oldukça popüler olmuş ve birçok dile çevrilmiştir (Gawronsky 1901: 66; Berry 2006). “Kazakların Tarihi”, “Kâhinlerin Tarihi” ve “Polonyalıların Tarihi” adlı eserler de Michal Czajkowski tarafından yazılmıştır. (Toros 1983: 26).

Michal Czajkowski, Mülteciler Meselesi'nin hareketli bir zamanında Müslüman olmak için başvurmuş “*huzur-ı vâlâ-yı fetvâ-penâhide telkîn-i dîn-i mübîn olunmasını ve bir ism tahsîs buyrulmasını niyâz*” etmişti. Bu talebe Meşihatten “*mekad-ı tezkere-i samiye-yi vekaletpenahileri karin itlâ' daiyanelerimiz olub şeref-i İslâm ile teşerrüf eden mumaileyh bendeleri*” ...“*gönderilmiş olduğundan taltîf ve ikrâm olunub mukaddemâ telkîn-i dîn olunmuş olmakla hâcet-i mess [mess-i hâcet] etmeyüb fakat Sadık mahlasıyla tahlis olunmuş tebriken Mehmed ismi dahi zamm olunarak Mehmed Sadık namıyla benâm olunduğu ve bu husus kemaliyle memnuniyet ve bâi's-i mahzuziyet mahlasanemiz olmakla*” ... şeklinde cevap verilmiş (Refik 1926: 152) ve Michal Czajkowski böylelikle Müslüman olmuştur⁷. İslâm dinini seçtikten sonra Sultan Abdülmecid'in kendisi için seçtiği “Sadık” (Latka 1993: 34), daha sonra da Mehmed Sadık⁸ adını almıştır (Gawronsky 1901 3). Çoğu belgede adı sadece Sadık Paşa olarak geçmektedir. Mehmed Sadık Bey Müslüman olduktan sonra orduda istihdam edilmiştir. Burada Kırım Harbi'ne kadar kalmış, Rusya'ya karşı savaşmak üzere harbe katılmak isteyenlerle birlikte, Osmanlı Devleti'ne başvurmuştur. Babıali'ye verdikleri arzualde, “*Devlet-i Aliyye'nin düşmanı ile harbetmek şeref ve iftihârına müzâheret buyrulmasını*” (BOA, A. DVN., 93/91) rica

⁷ “*Lehlü mültecilerden olub müddet-i medideden berü Dersaadette bulunan Kont Çaykaş'ın İslâm ile teşerrüf etmiş olduğundan kendüsüne...*”, BOA, A. MKT. NZD., 21/47 (13 S 1267=18 Aralık 1850); Kazimierz Dopierala Michal Czajkowski'nin İslamiyet'i 18 Aralık 1850 tarihinde kabul ettiğini belirtmektedir (Dopierala 1999: 82). Ahmed Refik Czajkowski'nin 14 Safer 1266 tarihinde (Refik 1926: 152), Kemal Beydilli de –Refik'in eserinden faydalanmasına rağmen bu tarihi 22 Safer 1266 tarihinde Müslümanlığa geçtiğini belirtmektedir (Beydilli 2008: 397). Görüldüğü gibi tarihlerde yaklaşık bir sene kadar fark vardır. Mehmed Paşa'nın İslam dinine geçtiği tarih olarak 18 Aralık tarihi daha uygun düşmektedir. Zira Mehmed Sadık Paşa 1849 yılı içinde Paris'te yaşamaktaydı.

⁸ “*...Çaykovski diye birisi Sadık Rıfat Paşa oluyor. Osmanlı İmparatorluğu'nda Kazak Süvarî Alayını teşkil ediyor ve bu alayın askerleri Hıristiyan ve Müslüman olduğu için de alayın bayrağının üzerinde haçla hilâl yan yanadır*” (Ortaylı: 2007: 162) bilgisi ise, Mehmet Sadık Paşa ile Sadık Rıfat Paşa'nın birbirine karıştırıldığını gösteriyor.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

etmişlerdir. Osmanlı Devleti başlangıçta mültecilerden gelen bu taleplere, dış baskılar dolayısıyla olumlu cevap vermese de daha sonra mültecilerin orduya yazılmalarına engel olmayacaktır (BOA, A. MKT. DV, 76/87).

Kazak Süvarî Alayı

Kazak Süvarî Alayı, Kırım Harbi sırasında Mehmed Sadık Paşa tarafından kurulan atlı askerî birliktir⁹. Mehmed Sadık Paşa Kazak Alayı'nı Kırım Harbi sırasında kurarak bu alayın başında harbe iştirak etmiştir.

Kazak Süvarî Alayı daha sonra Üçüncü Ordu bünyesine alınmıştır. Alayın görevleri arasında, sınırlarda güvenliği sağlamak, haydutlukla mücadele, savaşlarda askerî birlik olarak yer almak ve resmigeçit törenlerinde bulunmak vb. vardır. Bu görevler dikkate alınarak Şura-yı Askerî'den ilgili kararlar alınmış ve bu kararlara uygun düzenlemeler yapılmıştır (BOA, İ. DH., 393/26005). Alaya çok görev düşmesi dolayısıyla alay mevcudunun zaman zaman artırılması cihetine de gidilmiştir (BOA, A. MKT. MHM, 227/24).

Bu dönemde Balkan coğrafyasında önemli hareketlilikler yaşanmaktaydı. Eflak Boğdan ve Karadağ bu hareketliliğin yoğun olduğu yerlerdi. Yine Yunan sınırında sorunlar vardı. Mehmed Sadık Paşa, Üçüncü Ordu bünyesinde, Balkanların bu hareketlilik ve karışıklık içindeki yerlerinde görev yapmıştır. Alay, Dragon (Ejder) bölükleri şekilde alt bölüklere ayrılarak, özel harekât timi şeklinde tanzim edilmiştir.

Mehmed Sadık Paşa, sadece Kazak Süvarî Alayı kumandanlığında kalmamış, bulunduğu bölgelerde, mevcut askerî birliklerin yeniden düzenlenmesi, yeni istihkâmların yapılması, askerinin disiplin altına alınması gibi çalışmalarını da yürütmüştür. Kazak Süvarî Alayı'nın teşkili ve çalışma biçiminde daha çok Avrupaî usuller kullanılmıştır. Görev ve eğitim şekli buna göre düzenlenmiştir. Alayda komutlar Türkçe verilmiştir.

Alay, Kırım Harbi'nden başlayarak Üçüncü Ordu bünyesinde-zaman zaman İkinci ve Beşinci Ordu bünyesinde de görev almıştır. Alay, Mehmed Sadık Paşa kumandasında Balkanların çeşitli

⁹ Kazak Alayının kurulması konusunda Mehmet Sadık Paşa tarafından yapılan mütalaa için, BOA, HR. MKT., 120/5958 (16 N 1271 tarihli) Kazak Alayının kurulmasına dair gönderilen tahrirat için BOA, HR. MKT., 95/46(27 Ra 1271 tarihli), Kazak Alayının teşkili hakkında, BOA, İrade-i Seniyye 1271, No: 5938; Kazak Alaylarına gerekli malzemenin temini için, BOA, HR. MKT., 91/8 (27 Ra 1271 tarihli) belgelere başvurulabilir. Kazak Alayı'nın Kırım Harbi sırasında kurulduğuna dair Toros 1983: 26).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

bölgelerinde konuşlandırılmıştır. Alayın komuta kademesi ve erlerinin büyük bir kısmı Leh ve Macar mültecilerinden (BOA. A. MKT.MHM.97/14), Kazak ve Tatarlardan oluşturulmuş, alayın takviyesi genellikle bu unsurlarla sağlanmıştır (BOA, A. MKT.NZD., 357/42).

Alayın askerlik görevi büyük çoğunlukla gönüllülük esasına dayanmaktaydı. Buna rağmen alay mensupları, alaydan ayrılıp askerliği bıraktıklarında dahi bedel-i askerîden muaf tutulmaları konusunda uzun müzakereler yaşanmış (İ.ŞD. 7/340,1-6), bu müzakereler sonrasında onların bu görevleri bitse de bedel-i askerîden muafiyetlerinin devam etmesine karar verilmiştir (BOA, A.MKT.MHM., 431/81). Bu durum birliğin fazlaca tercih edilmesinde etkili olmuştur. Bu yüzden devlet zaman zaman önlemler almak zorunda kalmıştır (BOA, Y. EE., 41/65.). Yine bu alaylara mensup Leh askerlerin evlenmelerine izin verilerek, rahat bir hayat sürdürmeleri sağlanmaya çalışılmıştır (BOA, A. AMD., 74/65).

Alayın genel komutası Mehmed Sadık Paşa'daydı (BOA, İ. MVL (1). 13/332). Birliğe bağlı Dragon (Ejder) Bölükleri, bazen alaydan bağımsız olarak Birinci, İkinci, Üçüncü, Dördüncü ve Beşinci Ordu bünyesinde çeşitli bölgelere gönderilmiştir. Mehmed Sadık Paşa, Kazak Alayları ve Dragon (Ejder) Bölükleri'nin görev yaptıkları yerler hakkında bazı örnekler verelim:

Mehmed Sadık Paşa, kendisine bağlı olan Kazak Alayı ile Bulgaristan ve Teselya'da bulunmuş, Lübnan'da garnizon kumandanlığı yapmış (Dopierala 1999: 82), Bükreş muhafızlığı görevini yürütmüş (BOA, İ. MMS., 22/959), Yunanistan'ın sınır bölgesinde, asayişin temini ve haydutlukla mücadele etmek için görevlendirilmiş (BOA, İ. MVL (1). 13/337; BOA.HR.MKT. 163/61), "eşkıyanın men'-i tecavüzüne" karşı tedbirler almak üzere Edirne'de bulunmuş (BOA, A. MKT. MHM., 414/67), Rusların kışkırtmaları ile ortaya çıkan karışıklıkların bertarafı için Bükreş ve Filibe'de (BOA, A. MKT. MHM., 422/78) Cebel-i Lübnan'da (BOA, A. MKT. MHM., 416/11; BOA.AMKT.MHM, 465/49), Dobruca'da (BOA. A.MKT.MHM.109-73)Tırhala'da (BOA.HR.MKT.195/9; İ.DH.374/24756), Yanya'da (BOA.A.MKT. MHM. 130/82), Manastır (BOA.A.MKT.NZD.345/70), Sırpların çıkardıkları karışıklıkların önlenmesi için Yenipazar'da (BOA.A. MKT.NZD.426/37) görevli olarak bulunmuş, bundan başka Taklîd-i Seyf Alayı'nda görev almıştır (BOA.A.MKT.NZD.357/12).

Mehmed Sadık Paşa 1869 yılında emekliliğini isteyip Rusya'ya gidince Osmanlı topraklarında kalan Kazak Süvarî Alayı ve

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

buna bağlı Dragon Bölükleri lağvedilmiş, mensupları da Üçüncü Ordu olmak üzere çeşitli ordulara dağıtılmıştır (A. MKT. MHM., 307/86).

İkinci bir Kazak Süvarî Alayı, General Zamoyski tarafından 1271 (1855) yılında kurulmuştur (BOA, A. MKT. UM., 187/86). Alayın teşkili için gerekli çalışmalar yapıldıktan sonra alay için gerekli malzemenin sağlanması konusunda Zamoyski'ye tam yetki verilmiş, O da alay için "*bazı esliha ve eşya tedarik etmek üzere*" Fransa'ya gitmesine müsaade edilmiştir (A. MKT. NZD., 153/51). Zamoyski'nin kurduğu İkinci Kazak Alayı'nın ömrü bir yıldan biraz fazla sürmüş, Zamoyski Avrupa'ya gitme kararı alınca (A.AMD, 74/71) alay 1857 yılında Mehmed Sadık Paşa'nın Kazak Süvarî Alayı'na (BOA.HR.MKT. 203/38)dahil edilerek Yunan sınırında görevlendirilmiştir (A.MKT.NZD, 223/24).

Mehmed Sadık Paşa'nın, Osmanlı ordusunda yaklaşık 20 yıl süren askerlik görevi sırasında birçok değişik görevde bulunduğunu yukarıdaki bilgilerden anlamaktayız. Osmanlı ordusunda teğmen olarak başladığı askerlik görevini feriklik rütbesinde tamamlamıştır. Meslek hayatı boyunca, Rumeli Beylerbeyliği Payesi (BOA.A.DVN. 122-42), çeşitli derecelerde Mecidî nişanları¹⁰ ve hususi ihسانlara nail olmuştur (Toros 1983: 26). Bunlar Mehmed Sadık Paşa'nın Osmanlı Devleti'ndeki askerlik hayatı boyunca başarılı bir grafik sergilediğini göstermektedir.

Osmanlı Devleti'ne sığınan mülteciler Osmanlı topraklarını ikinci vatanları olarak görmüşlerdir. Mülteciler Meselesi'nde Osmanlı Devleti'nin kendilerine karşı gösterdiği teveccühü karşılıksız bırakmamak için görevlerine sıkı sıkıya bağlı olmuşlardır. Mehmed Sadık Paşa'da da bu duyguların derin bir şekilde yaşandığını birçok vesileyle görmek mümkün olmuş, bunu 20 yıl süren askerlik hizmeti boyunca göstermiştir.

Mehmed Sadık Paşa'nın 1869 sonlarından itibaren eski etkinliği kaybolmaya başlamış, Eşi Ludwika Sniadecka'nın ölümü Mehmed Sadık Paşa'yı derinden etkilemiştir. Bu durumda yaklaşık iki yıl daha görevine devam etmiş, 1872 yılında da ordudan ayrılmaya karar verip-Rusya'nın kendisi için verdiği af kararını kabul ederek-Ukrayna'ya dönmüştür (Beydilli 2008:397). Kiev kentinde yaşamaya başlamıştır. 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi'nde görev verilmek üzere

¹⁰ Osmanlı nişanlarından biridir. Halk arasında Mecidiye nişanı suretinde de kullanılırdı. 3 Zilhicce 1268 (18 Eylül 1852)'de ihdas olunmuştur. Sultan Mecit'e nispetle bu adı almıştır. Birinci, İkinci, Üçüncü, Dördüncü ve Beşinci rütbeleri olduğu gibi murassa'ı (kıymetli taşlarla süslenmiş) da vardı. Kayd-ı hayat şartıyla verilirdi (Pakalın 1983: 428).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

İstanbul'a davet edilmiş, ancak bu daveti kabul etmemiştir. Bu süreçte Mehmed Sadık Paşa'nın ruhî sıkıntılar çektiğini görmekteyiz. Bu ruhî bunalımların etkisi ile Kiev'de tekrar Hıristiyan olmuş, 1886 yılında da intihar ederek hayatına son vermiştir (Dopierala: 1999: 82).

Mehmed Sadık Paşa'nın oğlu Muzaffer Paşa (Wladyslaw Czajkowski) (Adelsen 1984: 8) da Osmanlı ordusunda çeşitli görevlerde bulunmuş, Sultan Abdulaziz'in yaverliği görevini yapmış, 1901-1907 yılları arasında Cebel-i Lübnan Mutasarrıflığı görevini ifa etmiş önemli bir kişiydi¹¹.

SONUÇ

1848 ihtilâllerinin Macaristan'daki ayağının başarısızlıkla sonuçlanması sonrasında Leh ve Macar Mültecilerinin Osmanlı Devleti'ne sığınmasıyla ortaya mülteciler sorunu çıkmıştır. Mülteciler Meselesi olarak bilinen bu olay, aynı zamanda beyin göçü olarak da düşünülebilir. Zira, Osmanlı Devleti'ne ilticâ eden mülteciler arasında, askerlik mesleğinde mahir subaylar, doktor, tabip, eczacı, mühendis, makinist, haritacı, baytar, ekonomist, müderris, kimyacı gibi meslek sahipleri yanında mücellit, terzi, inşaat ustası, berber, marangoz, ressam gibi zanaat ve sanat erbabı kişiler ve değirmenci, garson, at uşağı, kahveci, itfaiyeci, arabacı ve tatlıcı gibi alt meslek grubuna mensup kişiler vardı. Bu meslek sahipleri arasında önemli fikir adamları da bulunmaktaydı. Osmanlı Devleti, kendisine sığınan mültecileri, devletin çeşitli kurumlarında istihdam ederek onların bilgi, tecrübe ve donanımından azamî ölçüde faydalanmıştır. Bu kişilerin en önemlilerinden biri Mehmet Sadık Paşa'dır.

Mehmed Sadık Paşa, subay olarak başarılı bir askerlik geçmişine sahip bir kişiydi. 1830-1831 Lehistan ihtilal girişimlerine katılmış ve askerlik mesleğinde teorik ve pratik bilgilerini geliştirme imkânı bulmuştur. Kurduğu Kazak Süvarî Alayı da bir anlamda bu askerî tecrübelerinin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Yine Mehmed Sadık Paşa'nın Kazak hayranlığı bu alayın teşkilinde etkili olmuştur.

Mehmed Sadık Paşa'nın kurduğu Kazak Süvarî Alayları'nın mültecilerden oluşması dolayısıyla "Mülteci Alayı" olarak da adlandırabiliriz. Kazak Süvarî Alayları, Osmanlı Devleti'ne sığınan Leh ve Macar mültecilerinin Osmanlı modernleşme anlayışı ve bunun sağladığı yapısal dönüşümünün 19. yüzyıldaki önemli örneklerinden biridir. Alay, Avrupaî tarzda yapılandırılmıştır. Mehmed Sadık Paşa Kazak Süvarî Alayları'nın başında, Kırım Harbi'nde, Balkanların

¹¹ Wladyslaw Czajkowski hakkında: (Gümüş 2007: 71-78).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

birçok bölgesinde ve Lübnan gibi bölgelerde hem sınır güvenliğinin sağlanması ve asayiş olaylarının halli gibi görevleri ifa etmiştir.

KAYNAKÇA

A. Belgeler¹²

BOA, A.AMD, 74/71.; BOA, A.AMD., 74/65.; BOA, A.DVN., 122/42.; BOA, A.DVN., 93/91.; BOA, A.MKT.DV., 76/87.; BOA, A.MKT.MHM., 109-73.; BOA, A.MKT.MHM., 130/82.; BOA, A.MKT.MHM., 227/24.; BOA, A.MKT.MHM., 278/41.; BOA, A.MKT.MHM., 307/86.; BOA, A.MKT.MHM., 414/67.; BOA, A.MKT.MHM., 416/11.; BOA, A.MKT.MHM., 422/78.; BOA, A.MKT.MHM., 431/81.; BOA, A.MKT.MHM., 465/49.; BOA, A.MKT.MHM., 97/14.; BOA, A.MKT.NZD., 153/51.; BOA, A.MKT.NZD., 21/47.; BOA, A.MKT.NZD., 223/24.; BOA, A.MKT.NZD., 357/42.; BOA, A.MKT.NZD., 426/37.; BOA, A.MKT.UM., 187/86.; BOA, HR.MKT., 120/5958.; BOA, HR.MKT., 163/61, BOA, HR.MKT., 203/38., BOA, HR.MKT., 91/8.; BOA, HR.MKT., 95/46.; BOA, İ.DH., 393/26005.; BOA, İ.DH.374/24756; BOA, İ.MMS., 22/959.; BOA, İ.MVL (1), 13/332.; BOA, İ.MVL (1), 13/337.; BOA, İ.ŞD., 7/340-1.; BOA, İRADE-İ SENİYYE., 5938.; BOA, Y. PRK. ASK., 4/16-1-15.; BOA, Y. EE., 41/65.

B. Eserler

ADELSEN Charge E.(1984). “The Poles in Turkey: A Little Known History”, **Sheraton Magazine Journal**, Volume: 3., Page: 7-12., İstanbul

AHMED Refik (1926). **Türkiye’de Mülteciler Meselesi**, İstanbul: Maarif Matbaası.

BERRY Robert A. (1985) “Czartoryski’s Hôtel Lambert and the Great Powers in the Balkans, 1832-1848” **The International History Review**, Vol. 7, No. 1: pp. 45-67.

BERRY Robert (28 Haziran 2006). “Michal Czajkowski”, www.ohiou.edu/chastain/ac/czajkow.htm

¹² A. AMD., = Sadaret Amedi Kalemî Katalogu; A. DVN., = Sadaret Divan-ı Hümayun Kalemî Katalogu; A. MKT. DV., = Sadaret Mektubi Kalemî Katalogu; A. MKT. MHM., = Sadaret Mektubi Mühimme Kalemî; A. MKT. NZD., = Sadaret Mektubi Kalemî Nezaret ve Deavir; A. MKT. UM., = Sadaret Mektubi Kalemî Umum Vilayat Katalogu; HR. MKT., = Hariciye Nezareti Mektubi Kalemî; İ.DH= İrade Dahiliye; İ. MMS., = İrade Meclis-i Mahsus; İ. MVL(1), = İrade Meclis-i Vâlâ; İ.ŞD., = İrade Şura-yı Devlet; Y. PRK. ASK., = Yıldız Perakende Evrakı Askeri Maruzat

- BREUÏLLY John (2003) “1848 İhlilâlleri”, **Batı’da Devrimler ve Devrimci Gelenek 1560-1991**, Derleyen David Parker (Çeviren Kemal İnal), Ankara: Dost Kitabevi Yayını.
- BEYDİLLİ Kemal (2008). “Sadık Mehmed Paşa”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 35., İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- CSORBA György (2002). “Macar Mültecileri”, (Çeviren: Erol Hatipli), **Türkler**, Cilt: 12., Ankara: Yeni Türkiye Yayını.
- DOĞAN İsmail (1998). “XIX. Yüzyıl Macar Tarihsel Romanında Türkler”, **Türkiye’de Sosyal Bilimlerin Gelişmesi ve Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi Sempozyumu (24-26 Nisan 1996)**, Ankara. Ankara Üniversitesi Yayını.
- DOPIERALA Kazimierz (1999).“Osmanlı İmparatorluğu’nda Polonyalılar”, **Savaş ve Barış: 15- 19. Yüzyılları Arasında Osmanlı- Leh İlişkileri**, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayını.
- DROZDS Jerzy. “XIX. Yüzyılda Osmanlı Ordusunda Polonyalılar”, www.polonya.org.tr (17 07 2005).
- DZIEWANOWSKI M H. (1948) “1848 and the Hotel Lambert” **The Slavonic and East European Review**, Vol. 26, No. 67 London: pp. 361-373.
- ECKHART F (1949). **Macaristan Tarihi**, (Çeviren: İbrahim Kafesoğlu), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.
- GAWRONSKI Fr. Rawita (1901). **Michal Czajkowski (Sadyk Pasza) Jego Zycie Dzialalnosc Wojskowa i Literacka**, Petersburg: Nakladem Ksiegarni K. Grendyszynskiego.
- GÖYÜNÇ Nejat (1976). “1849 Macar Mültecileri ve Bunların Kütahya ve Halep’e Yerleştirilmeleri ve İlgili Talimatlar”,**Türk Macar Kültür Münasebetleri İşığı Altında II. Rakoczi Ferenc ve Macar Mültecileri Sempozyumu (31 Mayıs 3 Haziran 1976)**, İstanbul.
- GÜMÜŞ Musa (2007).**1848 İhtilâlleri Sonrasında Osmanlı Devleti’ne Sığınan Leh Ve Macar Mültecileri’nin Osmanlı Modernleşmesine Etkileri** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÜNGÖRMÜŞ Naciye (1999). “1848-1489 Macar Özgürlük Mücadelesi ve Osmanlı Macar Dayanışması”, **Kök Sosyal**

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

-
- ve **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Cilt: I., Sayı: 12., Ankara.
- HALÁSZ Zoltan (1998). **Hungary**, (English Translation By Zsuzsa Béres), Fourth Edition, Budapest.
- KACZMAREK Hieronim. "Sefer Paşa- Wladyslaw Koscielski", **Savaş Ve Barış: 15- 19. Yüzyılları Arasında Osmanlı-Leh İlişkileri**, İstanbul 1999.
- KARAL Enver Ziya (1994). **Osmanlı Tarihi**, Cilt 5., (6. Basım), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.
- KOMLOS John H (1988). **Kossuth in Amerika 1851-1852**, East European Institute Press, Newyork.
- LATKA Jerzy S. (1991). "Polonyalı Mülteciler ve Yeni Fikirler", **Tarih ve Toplum**, Cilt: 16., Sayı: 91., İstanbul.
- LATKA Jerzy S. (1993). **Lehistan'dan Gelen Sefirler: Türkiye-Polonya İlişkilerinin Altı Yüzyılı**, (Çeviren: Antony ve Nalan Sarkady), İstanbul.
- LATKA Jerzy S. (1992). **Polonezköy Adampol Cennetten Bir Köşe**, (Çeviren Nalân ve Antony Sarkady), İstanbul: Akbank Kültür Yayını.
- NAZIR Bayram (1999). **Mülteciler Meselesi 1849-1851**, (Basılmamış Doktora Tezi) Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ORTAYLI İlber (1989). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Askeri Reformlar ve Polonyalı Mülteci Subaylar", **Askerî Tarih Bülteni**, Sayı: 27., Ankara.
- ORTAYLI İlber (2004). **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, 19. Basım, İstanbul: İletişim Yayını.
- ORTAYLI İlber (2007). **Avrupa ve Biz**, Ankara: Turhan Kitabevi.
- ÖZTÜRK Ayhan (1997). "1848 Macar Ayaklanması ve Avrupa Devletlerinin Tepkileri", **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: I., Sayı 3., Ankara 1997.
- SAYDAM Abdullah (1995). "Müslüman Olan Macar Mültecileri Meselesi", **Toplumsal Tarih**, Cilt: IV., Sayı: 24., İstanbul.
- PAKALIN Mehmet Zeki(1983). **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, Cilt: 2., İstanbul: *MEB Yayını*
-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

-
- SAYDAM Abdullah (1997). “Kütahya’da Mülteci bir Cumhurbaşkanı Louis Kossuth”, **Tarih ve Toplum**, Cilt: 28., Sayı: 167., İstanbul.
- SAYDAM Abdullah (1997). “Osmanlıların Siyasî İlticâlara Bakışı yada 1849 Macar-Leh Mültecileri Meselesi”, **Bellekten**, Cilt: LXI., Sayı: 231’den ayrı Basım, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.
- SOYSAL Funda (1998). “150. Yılı Dönümünde 1848 İhtilalleri”, **Tarih ve Toplum**, Sayı: 54., İstanbul.
- ŞAKİR Ziya (1952). “Türkiye’ye İlticâ Eden Macar Büyükleri”, **Resimli Tarih Mecmuası**, Sayı: 30., İstanbul.
- TASNADİ Edit (2001). “18. ve 19. Yüzyıllarda Macar Mültecileri”, **Tarih ve Toplum**, Cilt: 36., Sayı: 215., İstanbul.
- TESLAR J. A. (1950). “Unpublished Letters of Adam Czartoryski and Władysław Zamoyski to Lord Dudley C. Stuart and the Earl of Harrowby, 1832-1861” **The Slavonic and East European Review**, Vol. 29, No. 72., London: ss. 153-176.
- TOROS Taha (1983). **Geçmişte Türkiye Polonya İlişkileri**, İstanbul: Gözlem Matbaacılık.
- UZUNÇARŞILI İ. Hakkı (1932). **Kütahya Şehri**, İstanbul: Devlet Matbaası.
- WARD A.W., Sir G.P. Gooch (1923). **The Cambridge History Of British Foreign Policy (1783-1919)**, Volume II., (1815-1866) Londra: Cambridge University Press.
- YÜKSEL, H. Avni (1992). “Jerzy Latka ile Türk-Polonya İlişkileri Üzerine Bir Konuşma”, **Türk Kültürü**, Sayı: 347., Ankara.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*